

KURULUŞUNDAN IV. YÜZYILA KADAR ANTAKYA

Yrd. Doç. Dr. Gürhan BAHADIR

Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Özet

2300 yıllık tarihe sahip olan Antakya, birçok medeniyete merkez olmasıyla dünya tarihine yön veren önemli şehirlerden biridir. Makedonya Kralı Büyük İskender'in komutanlarından Selevkos I. Nikator, M.Ö. 300 yılında Antakya'yı kurdu. Böylece M.Ö. 300 yılında Selevkos Krallığı'nın başkenti olan Antakya, Grek kültürü ile doğu kültürünün kesiştiği merkez konumuna geldi. Bu dönem, Roma İmparatoru Pompei'nin M.Ö. 64 yılında Antakya'yı alarak Selevkos Krallığı'nı yıkmasına kadar devam etti. M.Ö. 64 yılında Antakya'nın Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmesiyle Antikçağ'da Roma dünyasının sosyal, idari ve ekonomik yapısı Antakya'nın şehir yaşamında önemli bir etkiye sahip oldu. M.S. 35-50 yılları arasında Roma İmparatorluğu'nun dört büyük şehirden biri olan Antakya'da dünya tarihine yön veren olaylardan biri oldu. Bu olay Kudüs'te Hz. İsa'nın havarilerine yapılan baskıdan dolayı Havari Barnabas, Pavlos ve Petrus'un Antakya'ya gelerek putperest Roma halkını Hıristiyanlığa davet etmesiydi. Böylece havarilerin Antakya'ya gelerek Hz.İsa'nın öğretilerini anlatmaları sonucunda Antakya'da putperestliği bırakarak Hz.İsa'nın öğretilerini kabul eden büyük bir topluluk oluştu. Bu topluluğa Antakya'da ilk kez "Hıristiyan" adı verildi. Roma İmparatorluğu'nun dört büyük şehrini ziyaret eden havariler bu dört şehir (Kudüs, İskenderiye, Roma, Antakya)'de ilk kiliseleri kurdular. Daha sonraki yıllarda bu dört şehir patriklik merkezi ilan edildi. İlk kiliselerin kurulmasından sonra beş asır boyunca Antakya, Roma-Bizans İmparatorluğu'nun dini, idari ve askeri yönetim merkezi olarak Suriye bölgesinde etkili konumunu devam ettirdi.

Anahtar sözcükler: Antakya, Selevkos, Hıristiyan

ANTIOCH FROM THE FOUNDATION TO THE FOURTH CENTURY

Abstract

Antakya founded by Seleucids B.C. 300 was one of the biggest cities of the world during antiquity and medieval ages. During this era Antakya was cultural, commercial and religious centre of the Eastern world. Antakya was invaded by Emperor Pompei 64 B.C Thus in Antakya Roman reign commenced. This period lasted until the Muslims conquest. 636 A.D. with the conquest of the city by Emperor Pompei it was ruled as an autonomous city within the empire. In Antakya history one of the most eminent events during the reign of Emperor Caligula desciple of the Jesus Christ Saint Barnabas Pavlos and Peter settled in the city to emit the Christianity. As a result of the missionary services done by these Saint they could congregated a mass which is called for the first time as Christians in Antioch. From Antioch, Christianity spread throughout the Roman World 37 A.D. During the Spread of Christianity in Roman territory Christians saw an unprecedented slaughter and torture. In 313 A.D with the Great Constantine's Milan decree Christians were relieved of torture inflicted by the Roman Emperor. Roman Emperors used Antakya as a military base. Antioch was one of the greatest cities of the East of Byzantium and the administrative centre of Syria.

Key Words: Antioch, Seleucus, Christian

Giriş

Kudüs, İskenderiye ve Roma gibi dünya tarihine yön veren sayılı medeniyet merkezlerinden biri olması sebebiyle Antakya, tarihi açıdan oldukça önem taşıyan kentlerden biridir. Antikçağ'da Grek-Roma Medeniyeti ile doğu medeniyetinin buluştuğu merkez konumunda olan Antakya "Doğunun Kraliçesi" olarak adlandırılmakta idi. M.S. 40 yıllarında Kudüs'te baskı altında olan Hz. İsa'nın havarilerinden Barnabas, Pavlos ve Petrus, Roma İmparatorluğu'nun büyük şehirlerinden biri olan Antakya'ya geldiler. Bu havarilerin Antakya'ya gelerek Hıristiyanlığı buradan Roma dünyasına yaymaları dünya tarihine yön veren olaylardan biriydi. Barnabas, Pavlos ve Petrus'un gayretleri sayesinde bir yıl gibi kısa bir sürede Antakya'da ilk defa Hıristiyan adı verildi. M.S. 50 yıllarında Antakya'da şekillenen Hıristiyanlık buradan Roma dünyasına yayıldı. Roma İmparatorları, bu şekilde imparatorluk içinde hızlıca yayılan Hıristiyanlığa karşı tepki gösterdiler. Birinci yüzyılın ortalarından itibaren Roma imparatorları Hıristiyanların ibadet etmelerini yasakladılar ve Hıristiyanlara karşı baskı yapmaya başladılar. Bu baskı ve zulmün Antakya'da etkisi çok fazla görüldü. Hıristiyanlara karşı uygulanan bu baskı ve zulüm dönemi Büyük Konstantin'e kadar devam etti. Roma İmparatoru Konstantin (M.S. 324-337) Roma imparatorluğu geneline yayılmış iç huzursuzluğa son vererek imparatorluğun siyasi ve dini birliğini sağlamak için çalışmalara başladı. Bu doğrultu da İmparator Konstantin imparatorluk genelinde Hıristiyanlara özgürlüklerini ve dinlerini rahatça yaşayabilme imkanı verdi. İmparatorluk genelindeki bu özgürlük ortamı Antakya'ya da yansdı. Antakya'da Hıristiyanlara karşı yıllarca devam eden baskı bu dönemde son buldu. Grek-Roma devlet anlayışı ile Hıristiyan inancının birleşmesiyle Antakya'da oluşan bu teşekkül kültür ve medeniyetleri yüzyıllarca etkiledi. Bu teşekkül Antakya'nın M.S. 636 yılında İslam hâkimiyetine girmesine kadar şehir hayatında önemli bir etkiye sahip oldu. Dünya tarihini etkileyen önemli olayların Antakya'da olması ve aynı zamanda Antakya'nın birçok medeniyete merkezlik yapmış olması Antakya tarihinin önemini daha da arttırmaktadır. Bu çalışma da Antakya'da Grek-Roma hâkimiyeti ile Hıristiyanlığın doğuşu ve yayılışı vurgulandı.

Antakya'nın Kuruluşu ve Adı

M.Ö. 323 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender'in ölümünden sonra İmparatorluğun yönetimi ve toprakları, generallerinden Antigonos ve Selevkos I. Nikator arasında paylaşıldı. Selevkos I. Nikator, Antigonos'u M.Ö. 301 yılının Ağustos ayında İpsus savaşında yendi. Böylece Antigonos'un da egemen olduğu toprakları alarak Ege bölgesinden Fırat havzasına kadar olan bu bölgede Selevkos Krallığı'nı kurdu (Bickerman, 1983: 4). Selevkos I. Nikator, Tigris Havzasında (Dicle) bulunan yönetim merkezini krallığın daha stratejik bir bölgesine taşımak istiyordu. Bu nedenle M.Ö. 300 yılının Nisan ayında kendi adını taşıyan Seleucia Pierra (bugün Antakya'nın kazası olan Samandağ, daha eski adıyla Süveydiye) şehrini kurdu. Ancak kısa bir süre sonra yeni başkentin, Selevkos Krallığı için sahip olması gereken

bazı niteliklerden yoksun olduğu ortaya çıktı. Seleucia Pierra'dan krallığın egemenliği altında bulunan küçük Asya Fırat havzası ve Güney Suriye bölgelerinin kontrol altında tutulması zordu. Seleucia Pierra'nın deniz tarafından gelecek saldırılara açık olmasından dolayı daha içerilerde yeni bir başkent kurulması gerekiyordu. Selevkos I. Nikator, Seleucia Pierra'nın krallığa uygun bir başkent olmadığına karar verdikten sonra başkent için yeni bir yer aramaya başladı. Önceden mağlup ettiği Antigonos'un yönetim merkezi olan Antigonía'yı başkent yapmaya karar verdi (Demircioğlu, 1998: 299).

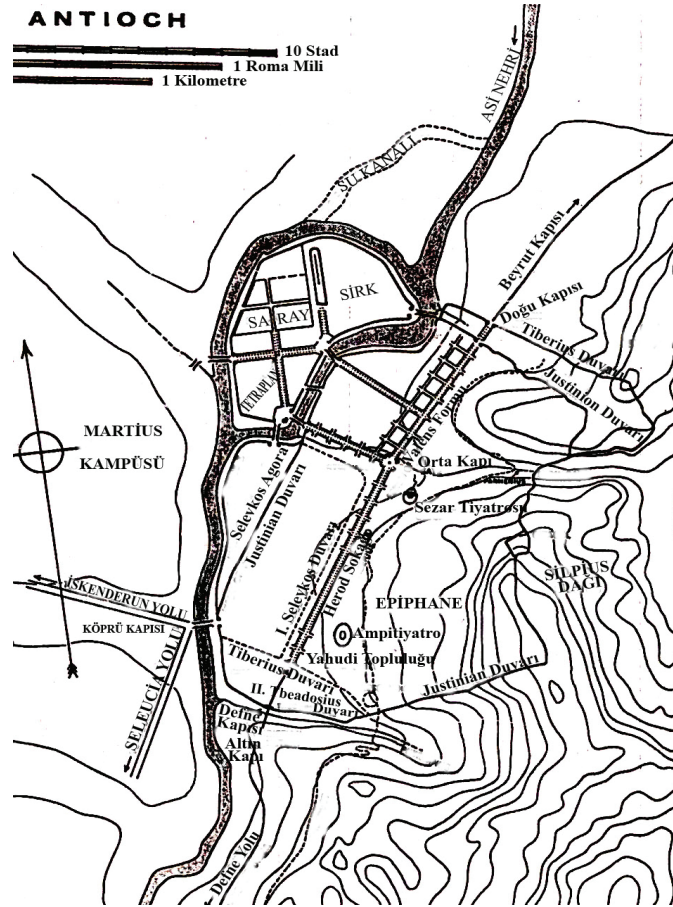
Libanius'un "Antioch"un kuruluşuyla ilgili naklettiği efsaneye göre; Selevkos I. Nikator, Antigonía'da Zeus adına kurban kestiği sırada büyük bir kartal gelmiş ve et parçasını alarak 8 km. öteye bırakmıştır. Selevkos I. Nikator bunu tanrılardan gelen bir işaret sayarak Antigonía'nın 8 km. uzağına yeni başkent "Antioch" u kurmaya karar vermiş ve bu şehri tanrı Zeus onuruna adanmıştır. Birçok şehrin kurulmasıyla ilgili değişik efsaneler vardır. Bu efsaneler şehrin saygınlığını arttıracığından insanlar tarafından bunlara inanılmış ve günümüze kadar getirilmiştir. Libanius'un Antioch şehrinin kuruluşuyla ilgili verdiği bu bilgi de bu şekilde değerlendirilebilir.

M.Ö. 300 yılının Mayıs ayında Selevkos I.Nikator, Antigonía kentini yıkarak kentin kalıntılarıyla Antigonía'nın 8 km. uzağına Antioch'u (bugünkü Antakya'yı) kurmaya başladı. Şehrin yapımı Selevkos I.Nikator döneminde bitirilememiştir. Antioch'un kuruluş yıllarında Selevkos Krallığı'nın yönetim merkezi Seleucia Pierra idi. Selevkos I. Nikator, Antioch'un yerini belirlemiş ve yapımına başlamıştır. Selevkos I. Nikator'un mezarının Seleucia Pierra'da bulunması ve M.Ö. 285 yılına kadar Seleucia Pierra'daki darphanede basılan gümüş paraların Antioch darphanesinde basılan paralardan büyük olması, M.Ö. 285 yılına kadar Selevkos Krallığı'nın başkentinin Seleucia Pierra (Samandağı) olarak kaldığının kanıtlarıdır. Selevkos I.Nikator'un ölümünden sonra hükümdar olan oğlu Antiochus I. Soter döneminde ise yönetim merkezi Seleucia Pierra'dan Antioch'a taşınmış ve bundan böyle Antioch, Selevkos Krallığı'nın yeni ve son başkenti olmuştur. Selevkos Krallığı'nın başkenti olan kent kısa zamanda gelişmiş ve Doğu uygarlığı ile Hellenizm arasında bir sentez görevi görmüştür (Haddad, 1949: 2).

"Antioch" şehrinin adıyla ilgili iki görüş hâkimdir: Birinci görüş; "Antioch" Selevkos I.Nikator'un babasının adı veya oğlu, Antiochus I. Soter'in ismi olduğudur. Genel hakim görüş ise Selevkos I.Nikator'un babasının ismini şehre koyduğudur. Suriye'den Hindistan'a kadar uzanan geniş topraklar üzerine krallığını kurmuş olan Selevkos I.Nikator tarafından 16 tane Antioch, 5 tane Laodiceia, 9 tane Seleucia, 3 tane Apameia kurulmuştur. Seleucia kendi adı, Antioch babasının adı, Apameia karısının adı ve Laodiceia annesinin adı verilerek kurulmuş olan kentlerdir. Habib Neccar dağı eteklerinde kurulup Selevkos Krallığı'nın merkezi olan Antakya, aynı adla kurulan diğer 16 Antioch'dan Asi üzerindeki Antioch veya Defne (Harbiye) yakınlarındaki Antioch adıyla ayrılmıştır (Downey, 1961:581).

Antakya'nın yakınındaki Defne (Harbiye) meşhur efsanelerin ve kùltlerin merkezini oluşturmaktadır. Libanius'un yazdığına göre Selevkoslar döneminde Antioch'un Zeus'a adandığı gibi Defne'de Apollo'ya adanmıştı. Selevkos döneminde Defne'de hem Apollo hem de Zeus'un tepesi bulunmaktaydı. Antioch'un yakınında bulunan Defne'de tanrılara kurbanlar adanır ve festivaller düzenlenirdi. III.Antiochus'un M.Ö.189 yılındaki yazıtında Defne'nin Apollo ve Artemis'e adandığı görülmektedir. Antakya, Selevkoslar döneminde Anadolu'daki diğer Antakyalardan Defne'nin yakınında bulunan Antakya olarak ayrılırdı (Downey, 1961: 86).

Antakya'nın antik çağdaki şehir planı. Eski metinler ve kazı sonuçlarına göre D. N. Wilber tarafından hazırlanan bu plan C. R. Morey tarafından The Mosaics of Antioch, (1938) s. 17'de yayınlanmıştır. (Glanville Downey, A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arab Conquest, 1961 fig. 11.)

Selevkosların Gerileme ve Yıkılış Döneminde Antakya

M.Ö. 281 yılında Selevkos I. Nikator öldükten sonra yerine I. Antiochus kral oldu. Bu dönemdeki önemli olaylardan biri Antioch şehrinin yapımı tamamlanarak krallığın başkentinin Seleucia Pierra'dan Antioch şehrine taşınmasıdır. Akdeniz ve Ege Bölgesinde M.Ö. 281 yılında 3 büyük güç bulunuyordu. Bunlar; Ptolemaios'ların Mısır, Selevkos'ların Suriye, Antigonos'ların Makedonya Krallıkları idi (Mansel, 2004: 468).

Selevkos Krallığı'na M.Ö. 223 yılında Selevkos II. Kallinikus'un oğlu III.Antiochus geçti. Selevkos Krallığı, III.Antiochus kral olması ile büyük bir gelişme devrine girdi. Güney Suriye'nin zaptını tamamlayan III. Antiochus, atası Selevkos I.Nikator zamanındaki sınırları tekrar elde etmek üzere Anadolu ve Trakya üzerine yürüdü. fakat takip ettiği siyaset sebebiyle Roma'nın muhalefetiyle karşılaştı. III.Antiochus, M.Ö.191 yılında Termopila'de Romalılara mağlup olmasından sonra Yunanistan'da tutunamayarak Anadolu'ya geçti. Romalılar, Kralın peşini bırakmayarak Anadolu'ya kadar Kralı takip ettiler. Romalı komutan Skipio Afrikanus ve kardeşinin idare ettiği Roma ordusu III.Antiochus'u M.Ö. 189 yılında Magnesia (Manisa)'da büyük bir mağlubiyete uğrattı (Mansel, 2004: 451).

Magnesia savaşından sonra Roma ile Selevkoslar arasında M.Ö. 188 yılında Apamea (Dinar) da barış antlaşması yapıldı. III.Antiochus Roma'nın öne sürdüğü şartları kabul etti. Böylece Selevkos Krallığı hem askeri hem de siyasi gücünü kaybetti. Aynı zamanda devletin iç bünyesi de Roma'ya verilen ağır harp tazminatı yüzünden sarsıldı. Bu savaş, Selevkos Krallığı'nın yıkılış sürecinde bir dönüm noktası oldu. M.Ö.187 yılında Antiochus'un büyük oğlu Selevkos IV. Philapator, Selevkos Krallığı'nın başına geçerek krallığın yeniden askeri ve politik gücünü kazanması için çok çaba sarfetti. IV.Selevkos, Roma'ya savaş tazminatını verebilmek amacıyla Filistin'den zorla vergi almaya kalkıştığı için bu durum Yahudi din adamlarını kızdırdı ve kısa bir süre sonra kendi veziri tarafından bizzat öldürüldü.

IV.Selevkos'dan sonra yerine IV.Antiochus geçti. Yeni hükümdar Roma'dan müsaade alarak ordusunu kuvvetlendirmeye çalıştı. Roma'nın Makedonya ile uğraşmasını fırsat bilerek Selevkos Krallığı'nın kurulduğu günlerde olduğu gibi büyük bir krallık haline getirme düşüncesini tahakkuk ettirmeye başladı. IV. Antiochus bu doğrultuda ilk olarak Mısır'da iktidar mücadelesini istismar etmek suretiyle bu devletin başına geçip onunla birleşmeye kalktı. IV.Antiochus işte bu ümitlerle M.Ö. 169'da kendi başına son bir siyasi hareket yaptı. Mısır, Roma'ya güvendiği için, buna hazır değildi. Roma ise harpte bulunduğundan Mısır'a yardım edemedi. Böylece IV.Antiochus, Suriye ile Mısır'ı birleştirme gayesine vasil olmuş görünüyordu. Bu esnada Roma, Pydna savaşını kazandı. Roma, artık IV.Antiochus ile mücadele edebilirdi. Roma, savaş yerine diplomasi yolunu seçerek IV.Antiochus'a Mısır'dan çekilmesi için ultiatom verdi. Bunun üzerine IV. Antiochus, Mısır'dan çekildi.

Böylece Selevkos Krallığı, büyük devlet olmak için yaptığı son teşebbüsü de kaybetmiş oldu.

I.Demetrius M.Ö.162 yılında Selevkos kralı olduğunda Persler, mütemadi hücumlarıyla Selevkos Krallığı'nı fena halde sarsmaya başladı. Perslerin başında o zaman I.Mitradates bulunuyordu. Persler, I.Mitradates komutasında Selevkos Krallığı'ndan hayli arazi kopardılar. Persler, M.Ö.142'de Mezopotamya'ya ve Babil'e girdiler. Selevkos Kralı II. Demetrius, Perslerle yapılan bir savaşta esir düştü. M.Ö. 130 yılında Selevkos Krallığı Mezopotamya'da bulunan bütün topraklarını Perslere bırakmak zorunda kaldı.(Demircioğlu, 1998: 391-453) Bu savaştan sonra İran bölgesindeki Selevkos egemenliği tamamıyla sona ermiş oldu. M.Ö.312'den M.Ö.129 yılına kadar İran bölgesi 183 yıl boyunca Selevkos Krallığı'nın egemenliğinde kaldı. Roma, Persleri destekleyerek Selevkos Krallığı'nı yıkma planında başarıya ulaştı. Böylece Roma, doğuda kendisine karşı büyük bir düşman devlet oluşmasına neden oldu (Bickerman, 1983:7).

Romalılar, M.Ö.129 yılında çok geniş topraklara sahip olan Selevkos Krallığı'nı elde tutamayacaklarını anladıkları için bir müddet daha bu ülkeyi ayakta tuttular. Selevkos hanedanından Prenslar Roma'ya götürüldü. Antakya tahtında oturan krallardan biri Roma'ya kafa tutunca Roma'dan bir Prens serbest bırakılıyor ve taht kavgası başlıyordu. Roma'nın siyasi tazyiki, iç ve dış savaşlar birbirini kovalayarak Selevkos Krallığı'nın yıkılmasına sebep oldu. M.Ö.83 yılında Romalılara tabi bir beylik olan Ermeni Kralı Tigranes, Selevkos Krallığı'nın başkentini alarak Selevkos Krallığı'nı yıktı. (Mansel, 2004: 454)Tigranes, Antakya'yı işgal etmek için gelmemişti. Antakya'da taht kavgası olduğu için bu taht kavgasını durdurmak sebebiyle Doğu'dan davet üzerine geldi. Taht kavgasına son verdikten sonra yönetimi, komutanı Magadates'e bıraktı. Tigranes, M.Ö.69 yılında ilk defa Antakya ismini kullandı ve bir yüzünde Antakya tychesinin resmi, diğer yüzünde kendi resmi olan bir para bastırdı. Roma ordularının Armenia bölgesine saldırmasıyla Tigranes Antakya'dan ayrıldı ve yönetimi II. Philip'e bıraktı. M.Ö.67-65 yıllarında Antakya'yı II. Philip yönetti. M.Ö. 64 yılında XIII. Antiochus tahtı II.Philip'den aldı. M.Ö. 64 yılında Roma İmparatoru Pompei XIII. Antiochus'u yenerek Antakya'yı işgal etti. Bu olay Antakya tarihinde yeni bir dönemi başlatıyordu (Downey, 1961:142).

Romalıların Antakya'yı Alması ve Yeni Yönetimin Oluşması

Roma İmparatoru Pompei, M.Ö.64 yılında Tigranes'in ordusunu mağlup ettikten sonra Antakya'yı Roma imparatorluğuna kattı. İmparator Pompei, Antakya'da ilk olarak bronz para bastırdı ve bu paralarda Antakya "Metropolis" olarak gösterildi. Böylece M.Ö. 64 yılında Antakya'da resmen Roma İmparatorluğu dönemi başlamış oldu. (Downey,1961:148) Antakya, Selevkos Krallığı'nın başkenti olduğundan dolayı bu şehirde meclis binası, senato ve belediye meclisi bulunmaktaydı. İmparator Pompei, Antakya'nın bu konumundan dolayı Antakya'da eski yönetim şeklini devam

ettirerek buraya yeni bir meclis binası inşa ettirdi. Pompei, M.Ö.62 yılında İtalya'ya geri döndü. Bu tarihten sonra Antakya, Roma'ya bağlı özerk yönetim şekliyle Pompei'nin atadığı vali tarafından yönetilmeye başlandı.

Antakya, Pompei'nin Roma'ya geri dönmesinden Sezar dönemine kadar dört vali tarafından yönetildi. Birinci vali, L. Marcius Philippus M.Ö.62-57 yılları arasında ikinci vali, Gabinius M.Ö.57-54 yıllarında ve üçüncü vali, Crassus M.Ö.54-51 yılları arasında Antakya'da görevde bulundular. Crassus'un valiliği sırasında Antakya, Persler tarafından saldırıya uğradı. 7 Ekim M.Ö. 51 tarihinde bu saldırı geri püskürtüldü (Corvin,1960:42). Bu tarihten sonra Antakya şehrine yeni vali; Calpurnius Bibulus atandı. Pers tehlikesi bu vali döneminde de devam etti. Bu dönemde Perslere karşı başarılı savaşlar yapıldı ve Perslerin Suriye bölgesinden ayrılması sağlandı. Antakya halkı, Calpurnius Bibulus'un bu başarılarından dolayı Roma halkına I. Selevkos tarafından yaptırılan Zeus heykelini hediye ettiler. M.Ö. 49 yılındaki imparatorluk mücadelesi Roma tarihinin dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Julius Sezar, 6 Haziran M.Ö.48 tarihinde Pompei'yi Pharsalus'da yendiği zaman, Antakya halkı Julius Sezar'ı destekliyordu. Julius Sezar, M.Ö.47 yılının bahar ayında doğu bölgesinde baş gösteren ayaklanmaları bastırmak için İskenderiye'den doğu bölgesine hareket etti. Julius Sezar, 28 Haziran M.Ö.47 tarihinde Antakya'ya geldi. Antakya'da dokuz gün kaldıktan sonra Antakya'nın yönetimini akrabası genç Sextus'a bırakarak Antakya'dan ayrıldı. Antakya'da Pompei'e bağlı bazı kabileler isyan etti ve bu isyanda Sezar Sextus hayatını kaybetti (Downey,1961:151-152).

Roma tarihinin en önemli olaylarından biri M.Ö. 44 yılının Mart ayında İmparator Julius Sezar'a yapılan suikasttır. Cassius ve Brutus bu suikasttan sonra Roma İmparatorluğu'nun yönetimini ele geçirdi. Octavian, dayısı Julius Sezar'ın öcünü almak için Antony ile birleşti. Octavian ve Antony, M.Ö.43 yılında büyük bir orduyla Roma'ya geldiler. Octavian, Roma senatosunda Julius Sezar'ın katillerini vatan haini ilan ettirdi. Octavian ve Antony, M.Ö. 42 yılında Philippi'de Brutus ve Cassius ile savaştı. Julius Sezar'ın katilleri Brutus ve Cassius'a karşı yapılan bu savaş Octavian ve Antony'nin zaferi ile sonuçlandı. Bundan sonra Roma İmparatorluğu, Octavian ve Antony arasında paylaşıldı. Doğu'nun yönetimi Antony'e, Batı'nın yönetimi Octavian'a ait oldu. Antony, Doğu bölümünü yönetmek için Antakya'ya geldi (Akşit, 1985:31).

Antony, M.Ö.42 yılında Antakya'dan ayrılarak İskenderiye'ye Kleopatra ile görüşmeye gitti. Bu görüşmede, Pers tehlikesi ve Antakya bölgesinin güvenliği için anlaşma yaptı. Pers ordusu, M.Ö.40 yılında Suriye bölgesine saldırarak Antakya dâhil bütün bölgeyi ele geçirdi. Bunun üzerine Antony, büyük bir orduyla Antakya'ya doğru hareket etti. Roma ordusu, Persler'i mağlup ederek Antakya bölgesinden çıkardı. Antony M.Ö.37 yılında Antakya'ya geldi ve bu şehirde Persler'e karşı kullanmak için askeri üs kurdu. Antony, Fonteius Capito'yu, Kleopatra'yı Antakya

şehrine getirmesi için İskenderiye'ye gönderdi. Kleopatra Antakya şehrine ulaştığı zaman Antony, Antakya'da Kleopatra ile evlendi. Antony düğün hediyesi olarak Kleopatra'ya Suriye bölgesini verdi. Antony'nin bu davranışları Roma'da iyi karşılanmadı. Octavian, büyük bir donanma ile Mısır üzerine yürüdü (Bosch, 1983:118).

M.Ö. 31 yılında cihan tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan Actium Deniz Savaşı'nda, Hellenistik kültürün temsilcisi olarak ortaya çıkan ve belki İskender monarşisini yeniden kurma hülyasında bulunan Antony ile Romalılığı büyük bir taassupla temsil eden Octavian karşılaştı. Octavian, bu savaşta galip gelerek Roma İmparatorluğu'na tamamıyla sahip olduktan bir müddet sonra Mısır'da işgal etti. Antony ve Kleopatra galibin eline esir düşmemek için kendilerini öldürdüler. (Mansel, 2004: 451) Octavian'dan sonra Augustus, M.Ö. 31 yılında Roma İmparatoru oldu. Augustus (M.Ö.31–M.S.14) yıllarına rastlayan dönemde, Antakya Roma İmparatorluğu tarafından atanan valiler tarafından yönetilmeye devam etti. Antakya, Augustus zamanında birçok yeni toplumsal binanın inşa edilmesiyle daha iyi duruma geldi ve bunun sonucu olarak da nüfus arttı. Petronius, Antakya'da valiliği (M.S.39-42) yıllarında Yahudilerden bazı imtiyazları geri aldı. Bu uygulama İmparator Nero'nun döneminde de devam etti. Yahudiler, Antakya'daki baskıdan dolayı ayaklandılar fakat İmparator Nero, bu ayaklanmayı birçok Yahudi'yi öldürerek bastırdı. İmparator Nero'nun ölümünden sonra imparatorluğun 4 varisi vardı. Bu varisler Golba, Otto, Vitellius ve Vespasian'dır. Bu dört aday arasından Vespasian yönetimi ele geçirmeyi başardı. Vespasian'ın İmparator olmasında, Antakya bölgesi etkin rol oynadı. Daha önce de imparatorların seçilmesinde Antakya şehri etkili olmuştu (Downey, 1961: 200-202).

Havarilerin Antakya'ya Gelmesi ve Antakya Kilisesi'nin Kuruluşu

Tiberius, İmparator Augustus'dan sonra 23 yıl boyunca Roma İmparatorluğu'nu yönetti. İmparator Gaius (Caligula) (M.S.37-41) kısa İmparatorluk döneminde en önemli olaylardan biri Hıristiyan misyonerlerin (Havarilerin) Antakya'ya gelmesi ve Hıristiyanlığı buradan imparatorluğa yaymaları hadisesidir. Antikçağ'da Antakya, Roma İmparatorluğuyla ticaret bağlantısı olan dini, kültürel ve ticari bir merkezdi. Antakya şehrinin bu yapısı dinlerin ve kültürlerin buradan diğer şehirlere kolaylıkla yayılmasını sağladı. Hıristiyanlığın, putperest Roma dünyasında kolayca yayılmasında Antakya'nın bu yapısı etkili oldu. (Downey, 1961: 190-193) Antakya'da Hıristiyanlığın doğuşu Tiberius'un hükümdarlığının son yılları ile Caligula'nın hükümdarlığının ilk yıllarına rastlar. Yahudiler, Hz. İsa'dan sonra Kudüs'de Hz. İsa'ya inanan Yahudilere zulüm ve baskı yapmaya başladılar. Hz.İsa'ya inanan Yahudiler, bu baskılardan dolayı Kudüs'ten ayrılarak Kıbrıs, Antakya gibi şehirlere göç ettiler.

Antakya, Roma İmparatorluğu'na bağlı ve bölgenin en büyük şehri olması yönüyle Hz.İsa'ya inanan Yahudiler için uygun propaganda merkezi konumundaydı.

Barnabas'ın M.S.38 yıllarında Kudüs cemaati tarafından Antakya'ya gönderildiği bilinmektedir. (K. Bilh Meyer- H. Tuchle, 1972: 19) Durumun müsait olduğunu gören Barnabas, daha önce Kudüs'deki baskılardan dolayı Tarsus'a giden Pavlos'u, Tarsus'dan alarak Antakya'ya geldi ve birlikte burada Hz.İsa'nın öğretilerini yaymaya başladılar. Pavlos ve Barnabas, yaptıkları 1. 2. ve 3. haber gezilerinde Antakya'yı merkez olarak kullandılar. Barnabas ve Pavlos ilk haber gezisinde Antakya'dan yola çıkarak Selefke, Kıbrıs ve Anadolu'daki diğer kentleri gezip Hıristiyanlığı yaydılar. Haber gezisinden dönüşte tekrar Antakya'ya gelerek kilise topluluğunu bir araya getirdiler ve yaptıkları işleri anlattılar. Ayrıca Pavlos ile Barnabas, bir süre daha Antakya'da kalarak Hıristiyanlığı öğretmeye ve yaymaya devam ettiler. Barnabas ve Pavlos'un gayretleri sayesinde bir yıl gibi kısa bir sürede Antakya'da putperestliği bırakarak Hz.İsa'nın öğretilerini kabul eden büyük bir topluluk oluştu. Antakya'daki Yahudilerden dini görüşleriyle ayrılan bu topluluğa ilk kez Antakya'da "Hıristiyan" adı verildi. Antakya'daki bu Hıristiyan topluluğun dini yaşantısı ve görüşleri Pagan Roma dünyasını etkilemiş ve buradan Hıristiyanlık Roma dünyasına yayılmıştır (Downey, 1961: 275).

Hıristiyanlık inancının doğuşu ve gelişmesinde Antakya'nın özel bir yeri vardır. Hıristiyanlığın Kudüs dışına taşıp bugünkü çehresine bürünmesinde Antakya, dinamik bir rol oynadı. Havarilerin, Hıristiyanlığı yaydığı 3 temel Hıristiyanlık merkezlerinden (Antakya, Roma, İskenderiye) belki de en önemlisi Antakya idi. Antakya, Antikçağ'da doğunun en önemli dini, kültürel, ticari merkeziydi ve Roma İmparatorluğuyla ticari bağlantısı olması Hıristiyanlığın, Antakya'dan Roma dünyasına kolaylıkla yayılmasını sağladı. Hıristiyanlığın, Putperest Roma dünyasına kolayca yayılmasında Antakya'nın bu yapısı etkili olmuştu (Burkitt, 1904: 10). Pavlos'un Yahudi asıllı Hıristiyanlığı, evrensel bir din haline getiren görüşleri Antakya'da filizlenmiş ve ilk taraftarlarını da burada bulmuştu.

Kudüs'de bulunan Yahudi Kilisesi sadece Yahudi asıllı müminleri bünyesinde barındırırken, Antakya Kilisesi, her ırktan insanı bağrında toplayan bir kilise görünümündeydi. Antakya'da yeni oluşan bu Hıristiyan topluluk ile Yahudi Hıristiyanlar arasında (eski davranışlarını devam ettirmeleri açısından) anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Bu anlaşmazlıkları çözmek için Peter (Aziz Petrus) Antakya'ya geldi. Pavlos, Antakya'da daha çok Putperestler üzerinde misyon faaliyetlerini yoğunlaştırdı. Yeni Hıristiyan olan Putperestlerin eski alışkanlıklarını devam ettirmeleri ve Pavlos'un bu konuda gerekli gayreti göstermemesi Antakya'daki Yahudi Hıristiyanların tepkisine sebep oldu. Kudüs cemaati, Pavlos'u Kudüs'e çağırdı ve bu konudaki görüşünü sordu. Kudüs cemaatini yöneten Yakup, Pavlos'a Antakya'da yeni Hıristiyan olan Putperestlere nasıl davranacağı ile ilgili bir kararname vererek Antakya'ya gönderdi. Pavlos, bu kararnameyi uygulamayarak M.S.35-36 yıllarında Kudüs cemaatiyle bağlarını kopardı.

Eusebius, Antakya kürsüsünün ilk Patriği olarak Petrus'u, Onun ölümünden sonra II. Patrik olarak Efudyos'u ve onun ölümünden sonra da III.Patrik olarak İgnatius Nurani'yi kaydeder (Eusebius, 1965:40). Eusebius, ayrıca Efudyos'un imparator Cladius'un beşinci yılında M.S.45/6 yıllarında Antakya'da Hıristiyanların lideri olduğunu belirtmiştir. Jerome'nin verdiği tarih ise M.S.44 yılıdır. Malalas ise Efudyos'un Antakya'da M.S.41 yılında dini lider olduğunu söyler. Antakya Kilisesi'nin kurucusu ve ilk Patriği olarak bilinen Peter (Aziz Petrus) aynı zamanda Roma Kilisesi'nin de kurucusu olarak bilinmektedir. Bu bilgilerin doğruluğu ile ilgili bir kanıt yoktur. Yalnız Aziz Petrus'un daha önceleri Antakya'yı ziyaret etmiş daha sonra Roma'ya gitmiş olması üzerinde durulmaktadır. O dönemde dört büyük kilise vardı (Roma, Kudüs, İskenderiye, Antakya). Burada bu kiliselerin kendilerine meşruluk kazandırma çalışmaları da göz önünde bulundurulmalıdır. Aziz Petrus (Havari) tarafından kilisenin kurulması o kiliseye prestij ve meşruluk sağlayacaktır. (Downey, 1961: 282) Efudyos, Antakya'da 29 yıl boyunca Hıristiyanların dini lideri olarak kalmıştır. Buradan da Efudyos'un Antakya'da M.S.72, 73, 75 yıllarına kadar Hıristiyanlara önderlik ettiği sonucunu çıkarıyoruz. Bu tarihten sonra Antakya'da Hıristiyan cemaatin bütün idaresini İgnatius Nurani eline alır. Antakya kilisesinin bağımsız bir episkoposluk çehresine bürünmesi bu döneme rastlar. Kudüs'deki Hz. İsa'ya inanan Yahudi topluluğunun ilk sürgünü ve zulmü M.S. 62 yılında başlamıştır. M.S. 62 yılında Kudüs'te Hz. İsa'ya inanan Yahudi topluluğunun başında Hz. İsa'nın Havarilerinden Yakup bulunmaktaydı. Yakup, bu zulümde Kudüs'te şehit edildi (Downey, 1961: 285-286).

İmparator Vespasian Yahudi isyanını bastırmak için Jerusalem (Kudüs)'e doğru hareket hazırlıklarına başladı. Yahudiler, bu olay üzerine Roma'daki diğer imparator adaylarından Vitellus'u kışkırttılar. Vespasian, oğlu Titus'u Roma'ya gönderdi. Titus, M.S. 69 yılında Vitellus'u yenerek Roma'ya girdi. Daha sonra Roma'dan Kudüs'e doğru hareket etti. Titus, M.S.70 yılında Kudüs'ü işgal ederek buradaki Yahudilerin çoğunu öldürdü. Bu olaydan sonra Antakya halkı Yahudileri şehirden kovacaklarını söyleyerek Titus'u Antakya şehrine davet ettiler. Bu davet üzerine Titus kısa bir süre için Antakya şehrine geldi (Corwin, 1960: 47).

M.S. 75 yılında Efudyos'un katlinden sonra İgnatius Nurani, Antakya'da kuvvetli bir misyoner teşkilatı kurdu. Önce Antakya Kilisesi içindeki Yahudi asıllı Hıristiyanlar ile Putperest asıllı Hıristiyanlar arasındaki ihtilafı gidermiş, sonra da özellikle Anadolu'daki kiliselere gönderdiği mektuplarla parçalanmaları önlemiştir. İgnatius Nurani'nin bu misyon faaliyetleri müminlerin sayılarının artmasına ve kilisenin güçlenmesine sebep oldu. İgnatius'un bu çalışmaları kısa bir zaman sonra imparatorluk içinde huzursuzluk yarattı ve şikayetler imparator'a kadar ulaştı. Bunun üzerine İmparator Trajan çıktığı Doğu seferi sırasında Antakya'ya uğrayarak 40 yıla yakın bir zamandır episkoposluk yapan İgnatius'u zincire vurdurarak Roma'ya gönderdi (Yakup, 1957:76).

M.S. İkinci ve Üçüncü Yüzyılda Antakya

İmparator Nerva, çok yetenekli bir yönetici ve komutan olan Trajan'ı manevi oğlu seçti. Böylece Trajan, imparatorun varisi konumuna geldi. 25 Ocak M.S. 98 tarihinde İmparator Nerva'nın ölmesiyle Trajan imparator ilan edildi. İkinci yüzyılın başlarında Antakya tarihini etkileyen en önemli olay Roma İmparatorluğu ile Pers İmparatorluğu arasında yapılan savaşı. İmparator Trajan, Persleri yenerek Roma İmparatorluğunu Batı'nın ve Doğu'nun tek hâkimi yaptı. İmparator Trajan, Batı'daki tehlikeleri bertaraf ettikten sonra Roma İmparatorluğunu daha güçlü bir duruma getirdi. Bu seferde İmparatorluğun doğu tarafında karışıklıklar başladı. Pers kralı, M.S. 113 yılında İmparator Nero zamanından beri devam eden barışı bozdu. Bu tarihte Roma'da bulunan İmparator Trajan, doğu sınırlarının güvenliğini sağlamak için savaş planı yaptı. Bu planda Antakya, Roma İmparatorluğu'na bağlı özerk eyalet yapısından ve stratejik konuma sahip olmasından dolayı askeri üs olarak kullanılmak üzere belirlendi. (Akşit,1985:178-183) İmparator Trajan, bu planı uygulamak ve Pers savaşına hazırlık yapmak için M.S. 113 yılının sonbaharında Roma'dan ayrıldı ve Aralık ayında Roma ordusu Seleucia Pierra (Samandağ) limanına ulaştı. İmparator, 7 Ocak M.S. 114 tarihinde Antakya'ya girdi ve kışı burada Pers savaşına hazırlık yaparak geçirdi.

İmparator Trajan, bu Pers seferinde gelecekte imparator olacak yeğeni Hadrian'ı da beraberinde getirdi. Böylece İmparator Pers savaşı boyunca Hadrian'ı Antakya valisi olarak görevlendirdi. Roma ordusu, M.S.115 yılının bahar ayında Perslerin başkenti Ktesiphon'u almak için büyük bir orduyla Antakya'dan hareket etti. Roma ordusu Perslerin başkenti Ktesiphon'a geldi, fakat Persler şehri boşaltmış, Osroes'e kaçmışlardı. Böylece Ktesiphon, hazinesiyle birlikte ele geçirildi ve İmparator Trajan "Parthicus" ünvanını aldı. İmparator Trajan, İmparatorluğun doğu kısmında da güvenliği sağladıktan sonra M.S.117 yılında Antakya'ya geldi. İmparator, Hadrian'ı Antakya'daki ordunun başında bıraktı ve Antakya'yı terkederek deniz yoluyla Roma'ya gitmek için Temmuz sonunda Kilikya'daki Selinus'a geldi. Fakat yaşının ilerlemesinden dolayı İmparator'a burada felç geldi ve birkaç gün sonra 9 Ağustos M.S. 117 tarihinde öldü. Trajan'ın oğlu olmadığı için Hadrian'ı evlat edinmişti bundan dolayı Trajan'ın ölümünden sonra Hadrian, Roma İmparatoru oldu.

Hadrian, imparator olduktan sonra Trajan'ın doğu politikasını değiştirdi. Çünkü O'na göre imparatorluk daha geniş alanlara yayılmamalıydı. Roma'nın gücü bunları idare etmeye yetmeyebilirdi. Bu sebepten dolayı birleştirici bir politikaya bağlandı ve doğunun düzenlemesiyle meşgul oldu. Roma İmparatoru, Anadolu'nun doğusunu Pers Kralı Vologases'e iade ederek burasını bir vasal krallık şeklinde muhafaza etti. Trajan'nın Perslerin başına getirdiği Parthaspates'i Osroene'ye kral yaparak Perslerle barış kurdu. İmparator, bu düzenlemelerden sonra Catilius Severus'u Antakya'da vali olarak bıraktı. Daha sonra M.S.117 yılı Kasım ayında Antakya'dan yola çıkarak Tarsus yolu ile Nicomedia (İzmit)'ya gitti. Bu tarihten sonra Roma'ya

giden İmparator Hadrian, imparatorluğun batı tarafı ile ilgilendi. Hadrian, 10 Temmuz M.S.138 tarihinde öldü. İmparator Hadrian'dan sonra Antoninus Pius, M.S.138-161 yılları arasında, Roma İmparatorluğu'nu yönetti. (Downey, 1961: 222-224) 7 Mart M.S.161 tarihinde İmparator Antoninus Pius'un ölümünden sonra oğlu Markus Aurelius imparator oldu. Daha sonra Markus Aurelius, Lucius Verus'u kızı Annia Lucilla ile evlendirerek imparatorluğun varisi yaptı. Bu sırada Pers Kralı III. Volagases Roma İmparatorluğu'nda oluşan otorite boşluğundan yararlanarak imparatorluğun doğu sınırına saldırdı. Persler, imparatorluğun doğu sınırında ilerleyerek Antakya'ya kadar geldiler. Burada bulunan Roma kuvvetleri disiplinsizlikleri sebebiyle kaçarak mağlubiyeti kabul ettiler. Doğu'dan gelen bu kötü haberler üzerine İmparator Markus Aurelius, savaş hazırlığına başladı.

Lucius Verus, askerlik yönünden Marcus Aurelius'dan daha yetenekli olduğundan, Lucius Verus'a doğudaki savaş için yüksek yetki verilerek M.S. 162 yılının bahar ayında Antakya'ya gönderildi. Lucius Verus, Pers savaşı için üç komutan görevlendirdi. Bu komutanlar Staius Priscus, Avidius Cassius ve Martius Verus'du. Lucius Verus, Martius Verus komutasında Roma ordusunu Persler üzerine gönderdi. Lucius Verus savaş boyunca Antakya'da kaldı. Martius Verus komutasındaki Roma ordusu, Pers ordusunu M.S. 163 yılında büyük bir yenilgiye uğrattı. Roma, Pers savaşı sonrasında Osroene, Edessa şehirlerini alarak topraklarını Fırat'ın doğu kıyılarına kadar genişletti. Lucius Verus, komutanlarından Avidius Cassius Antakya valiliğine atadıktan sonra Antakya'dan ayrılarak M.S.166 yılında Roma'ya döndü. Lucius, Roma'da üç yıl bulunduktan sonra öldü (Akşit,1985:226-231).

M.S.166 yılından sonra Markus Aurelius Roma İmparatorluğunu tek başına yönetmeye başladı. Bu dönemde Roma İmparatorluğu'na Antakya valisi olarak hizmet eden Avidius Cassius Suriye bölgesinde belli bir güce ulaştıktan sonra İmparator Markus Aurelius'un öldüğü rivayeti üzerine M.S.175 yılının Nisan ayında kendisini imparator ilan etti. Daha sonra Cassius, Mısır bölgesini de işgal etti. Roma senatosu Cassius'un isyanını öğrenince onu vatan haini olarak ilan etti. İmparator Markus Aurelius, isyanı bastırmak üzere Roma'dan Antakya'ya doğru hareket etti, fakat imparator daha yolda iken iki askerin Cassius'u öldürdükleri haberi kendisine iletildi. Bu arada Kapadokya valisi Martius Verus, isyanın en kuvvetli olduğu yer Antakya'daki hareketi derhal bastırdı ve imparator gelinceye kadar doğu kısmın idaresini yürüttü. İmparator, Antakya bölgesine ulaştığı zaman Antakya halkı isyandan dolayı kendisinden af diledi. Markus Aurelius halkın af isteğini kabul etmedi ve Suriye bölgesinin başkenti konumunda olan Antakya'ya özellikle ceza verdi. İmparator adına Antakya'da yapılan olimpiyat oyunları kaldırılarak festivaller ve at yarışları da yasaklandı (Downey, 1961: 228). Commodus, M.S.180 yılında babası İmparator Marcus Aurelius'un ölümü üzerine tek başına Roma'nın hâkimi olduğunda 19 yaşında idi. İmparator Commodus'un kendisinden sonra İmparator olacak hiç varisi yoktu. Bu sebepten dolayı Pertinax ve Didius Julianus her ikisi de

imparatorluklarını ilan ettiler (Wallace-Hadrill,1982: 5). Roma halkı, Didius Julianus'un imparator olmasını istemiyordu. Bu yüzden Didius Julianus kendisine destek oluşturmak için M.S. 193 yılının Haziran ayında Antakya'ya geldi.

Didius Julianus, imparatorluk mücadelesinde arkadaşı olan Antakya Valisi Pescennius Niger'e güveniyordu. Pescennius Niger'in Antakya bölgesinde güçlü bir ordusu vardı. Didius Julianus beklediği desteği Pescennius Niger'den alarak Roma'ya döndü. Roma'ya dönen Didius Julianus, Pescennius Niger'i ordusuyla birlikte Roma'ya çağırırdı. Ordusuyla Roma'ya gelen Pescennius Niger, Didius Julianus'u resmen imparator yaptı. Didius Julianus imparator olduktan sonra Pescennius Niger, o yılın Nisan ayında hızlıca Antakya'ya geri döndü.

Roma'da Didius Julianus imparatorluğunu ilan ettiği zaman Pannoria bölgesinin valisi P.Septimius Severus, İmparatorluğunu ilan etti. Fakat Septimius Severus, Antakya bölgesinde bulunan Pescennius Niger kuvvetlerinden çekiniyordu. Roma senatosu, Septimius Severus'u Roma'ya çağırırdı. Ordusuyla Roma'ya giren Septimius Severus, senato tarafından imparator ilan edildi. Yeni imparator Septimius Severus, ilk iş olarak Didius Julianus'u senatoda yargılattı. Senato, Didius Julianus'u ölümle cezalandırdı ve M.S.193 yılının Haziran ayında öldürttü.

Didius Julianus'un öldürülmesinden sonra imparatorlukta iki güçlü aday kaldı. Suriye valisi Pescennius Niger ve yeni imparator olan Septimius Severus. Septimius Severus Asya'yı kontrol altına almak ve Pescennius Niger tehlikesini bertaraf etmek için M.S. 193 yılının Temmuz ayında Roma'dan ayrıldı. Bu sırada Pescennius Niger Antakya' da taze güçlerle ordusunu kuvvetlendiriyordu. Bu iki ordu M.S. 194 yılının bahar ayında Antakya'nın yakınlarında bulunan Issos'ta karşılaştılar. Septimius Severus'un ordusu, Pescennius Niger'in ordusunu bu savaşta yendi. Pescennius Niger yanındaki atlılarla birlikte kaçarak Antakya'ya geldi. Septimius Severus, Pescennius Niger'i takip etti ve Antakya'yı kuşattı. Septimius Severus, bu kuşatma sonunda Antakya'ya girdi ve burada Pescennius Niger'i öldürdü. (Downey, 1961: 236-238)

İmparator Septimius Severus imparatorluk mücadelesinde rakibi Niger'i desteklediği için Antakya'yı cezalandırdı, özellikle tiyatrolar ve diğer toplumsal yapıları yerle bir ederek kenti köy haline getirdi, kentin ünvanlarını geri aldı, yönetimini Suriye'nin metropolisi haline getirdiği Laodicia'ya bağladı. İmparator Septimius Severus, Antakya'nın metropolis ünvanını kaldırarak olimpiyat oyunlarını Issos'a taşıdı. Daha sonra Pers savaşı hazırlığı için Antakya'ya gelen İmparator Caracalla olimpiyat oyunlarının tekrar Antakya'ya alınmasını sağlayarak şehre metropolis ünvanını geri verdi. (Wallace-Hadrill, 1982: 5)

İmparator Severus, M.S. 211 yılında öldüğünde yerine oğulları Caracalla ve Geta'yı bıraktı. İmparator Severus'un düşüncesi imparatorluğu iki oğlu arasında paylaştırmaktı. Batı'yı Caracalla'ya, Doğu'yu Geta'ya bırakmayı düşünüyordu. Fakat

Severus bu düşüncesini uygulayamadan öldü. Severus 211 yılında öldükten bir yıl sonra Geta'da öldürüldü. Böylece Caracalla İmparatorluğu tek başına yönetmeye başladı. Persler, 216 yılında doğuda birkaç şehri işgal ettiler. Bu sebepten İmparator Caracalla Antakya'ya geldikten sonra 216 yılının yaz ayında Perslerle savaşmak için Antakya'dan ayrıldı. 217 yılının kışını Edessa (Urfa)'da Pers savaşına hazırlık yaparak geçirdi. 8 Nisan 217 yılında İmparator Caracalla, Edessa' da bulunduğu sırada Opellius Macrinus' un askerlerinden biri İmparator Caracalla'yı öldürdü. (Downey, 1961: 245-247) Macrinus, Caracalla'nın ölümünden dört gün sonra imparatorluğunu ilan etti. Macrinus, oğlunu Antakya'ya Sezar olarak gönderdi. Daha sonra Macrinus da Antakya'ya geldi. Macrinus imparator olduktan sonra Roma'da kalması gerekiyordu fakat kendisi Pers savaşlarına hazırlık yapmak bahanesiyle Antakya'dan ayrılmak istemiyordu. Pers ordusu, Ağustos ayında Mezopotamya bölgesine saldırdı. Bu saldırı üzerine İmparator Macrinus Antakya'dan ordusuyla bu bölgeye doğru yola çıktı ve Persleri bu bölgeden uzaklaştırdı. Macrinus, Pers seferinden sonra Antakya'ya geldiğinde Emessa'da yaşamasına izin verdiği Julia Maesa tarafını tutan büyük bir orduyla karşılaştı. Antakya şehrine 24 km. uzaklıkta bir köyde iki taraf savaştılar. Bu savaşın sonucunda Antakya şehrine giren Macrinus'un savaşı kazandığı zannedildi. Fakat Antakya'da Macrinus'un çok büyük kayıplar verdiği ve canını zor kurtararak şehre geldiği gerçeği anlaşıldı. Macrinus, Antakya'da yakalandı ve öldürüldü (Downey, 1961:248).

İmparator Elagabalus'dan sonra M.S.222 yılında Severus Alexander, Roma imparatoru oldu. Severus Alexander'in imparator olduğu sıralarda Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırında önemli bir tehlike belirliyordu. Bu tehlike M.S. 230 yılında Pers İmparatorluğu'nun varisi olarak tarih sahnesine çıkan Sasani İmparatorluğu idi. Pabak oğlu I. Ardaşir, İran'da hüküm sürüyordu. İran'da Sasaniler adını taşıyan hanedanlık M.S. 230 yılında Sasani Devletini yönetmeye başladı ve bu hanedanlık 410 yıl hüküm sürdü. Araplar bu hanedanlığa M.S.640 yılında son verdiler (Abu'l Farac,1937:130).

Sasani İmparatorluğu'nun başı olan I.Ardaşir'in ilk hedefi Eski Pers İmparatorluğunun sahip olduğu toprakları tekrar almaktı. M.S. 231 yılında İmparator Severus Alexander, Pers tehlikesine karşı Roma'ya giderek oradan destek kuvvetlerini alıp Antakya'ya getirdi. Severus Alexander, I.Ardaşir'e elçi göndererek Roma ile Sasani İmparatorluğu arasında barış teklif etti. I.Ardaşir bu teklifi reddetti ve Eski Pers İmparatorluğunun varisi olduklarını ve Antakya Bölgesi, Mezopotamya, Kapadokya bölgelerinin kendilerine ait olduğunu söyledi. Böylece iki imparator arasında savaş kaçınılmaz oldu. İmparator Severus Alexander, M.S. 232 yılında Sasani ordusuna saldırdı ve zafer kazandı. Bu zaferi kutlamak için Antakya'dan Roma'ya geçti. Severus Alexander'in Roma'daki tavırları Senato tarafından beğenilmedi. M.S.235 yılında Roma'da öldürüldü ve yerine Maximinus imparator oldu. (Wallace-Hadrill, 1982: 6) M.S.235 yılında Severus Alexander'in ölümünü takip eden yıllar İmparator olmak için yapılan mücadelelerle geçmiştir. Maximini M.S. 235-

238, Pupienus (238), Balbinus (238) ve Gordians (238-244) gibi imparatorlar arasındaki mücadeleler batıda gerçekleşti. Bu dönemde Batı'da imparatorluk mücadelesi olurken Doğu'da Sasani İmparatorluğu güç kazanmaktaydı. I.Şapur M.S. 241-272 yılları arasında Sasani İmparatorluğunu yönettiği dönemde babası I.Ardaşir'in düşüncesi olan Büyük Sasani İmparatorluğunu oluşturmak için doğu seferine başladı.

M.S. 242 yılının bahar ayında I.Ardaşir Antakya bölgesinde bazı şehirleri işgal etti. Antakya, bu yıllarda Pers tehdidi altındaydı. Genç Roma komutanı III. Gordian Pers tehlikesini durdurdu. Fakat M.S. 244 yılında Gordian'ın öldürülmesiyle Antakya tekrar Pers tehdidi ile başbaşa kaldı. Roma dünyasında da M.S. 251 yılına kadar ekonomik sıkıntılar ve politik belirsizlikler görüldü. Antakya şehri de Roma dünyasının yaşadığı sıkıntıları yaşamakta idi. Bu sebepten Antakya halkı, politik belirsizlik ve ekonomik sıkıntıdan kurtulmak için Pers yönetiminin gelmesine karşı değildi. Bu dönemde Antakya ilki M.S. 256, ikincisi M.S. 260 yılında olmak üzere iki defa Pers istilasına uğradı. M.S. 253 yılında Valerian, Roma İmparatoru oldu. Valerian, imparator olduğu zamanda imparatorluk karışıklık içinde ve en önemlisi imparatorluğu tehdit eden Pers tehlikesine karşı önlem alınamıyordu. İmparator Valerian, Sasani tehlikesini önlemek için M.S. 256 yılında Roma'dan ayrılarak Antakya'ya geldi. (Downey, 1961:255)

Valerian morali bozuk ve yorgun olan ordusuyla Antakya'dan Sasanilerle savaşmak için hareket etti. Roma ordusu, Sasani ordusuyla karşılaştı ve bu savaşta Roma ordusu yenildi. Bu savaşta İmparator Valerian, esir edildi ve öldürüldü. Bu olaydan sonra Sasani ordusu ilerleyerek Antakya'ya kadar geldi. Antakya'ya giren Sasaniler şehri ikinci kez yağma ederek yakıp yıktılar ve bir harabe haline getirdiler (Garsoian, 1965:570). Valerian'ın generallerinden Macrianus, Quretus ve Ballis da doğuda imparatorluklarını ilan ettiler. Roma'da bulunan imparator Gallienus Doğu'ya ordu göndererek Valerian'ın komutanlarını yendi. İmparator Gallienus'un yeni doğu politikası doğuda Palmyra prensi Odena'yı destekleyerek Sasaniler'e karşı güç dengesini kurmaktı. Palmyra prensi Odena Sasaniler ile savaşarak Roma imparatorunun desteğiyle Suriye ve Mezopotamya bölgesine egemen oldu. (Wallace-Hadrill, 1982:6)

Palmyra prensliği döneminde Antakya Piskopos'u Samasota'lı Pavlos idi. Pavlos, o dönemde Antakya'da Palmyra prensliği yönetimini destekliyordu. Pavlos'un Patrikliği döneminde Hz. İsa'nın tabiatı üzerine dini münakaşalar çıkmıştı. Pavlos bu münakaşalara son vermek için, M.S. 264 yılında Antakya'da doğu kiliselerinin katıldığı bir sinod topladı. Bu sinod dini münakaşaları ortadan kaldırma açısından başarılı olmadı. (Eusebius,1965: 245) M.S. 268 yılında İmparator Gallienus'e suikast yapıldı ve öldürüldü. İmparator Gallienus öldürüldükten kısa bir dönem sonra Claudius M.S. 268-270 yıllarında İmparator oldu. M.S. 270 yılında Claudius'un ölümünden sonra meşhur komutan Aurelian imparator yapıldı. Aurelian imparator

olduğu zaman en önemli problemi doğuda belli bir güç kazanmış Palmyra prensliği idi. Palmyra prensi Odena'nın ölümüyle eşi Zenobia Palmyra prensliğini yönetmeye başladı. M.S. 271 yılında Germanler'in Roma'yı istila etmesini fırsat bilen Zenobia, Antakya'yı işgal ederek Suriye'de kendine ait bir devlet kurmak istedi. (Hitti, 1980:116)

M.S. 271 yılında Aurelian gelecekte imparator olacak Probus'u, Mısır'ı ve Palmyra prensliğini kontrol altına alması için görevlendirdi. Probus, Palmyra prensesi Zenobia'nın komutanı Zabdas'la yaptığı savaşı kazanarak Antakya'ya geldi. Böylece Antakya'daki Palmyra prensliği sona erdi ve Roma İmparatorluğu doğuyu tekrar kontrol altına aldı. (Downey, 1961: 270) Probus, Antakya'ya geldiğinde Palmyra prensliğini destekleyen Antakya Piskopos'u Samasota'lı Pavlos'u Piskoposluk görevinden aldı ve yerine Dumnos'u Piskopos olarak atadı. M.S. 275 yılında İmparator Aurelian, suikast ile öldürüldü. İmparator Aurelian'dan sonra M.S. 276-282 yılları arasında Probus Roma İmparatorluğunu yönetti (Ostrogorsky,1981:40).

İmparator Diokletian (M.S.284–305) dönemi Roma İmparatorluğu'nun yeniden yapılanma dönemi olarak bilinir. Sasani Kralı Narses, M.S. 297 yılında Sezar Galerius'u yenerek doğu bölgesini işgal etti. İmparator Diokletian, doğu seferine hazırlık yapmak için Antakya'ya geldi ve burada Sezar Galerius ile buluştu. Bir yıl sonra M.S. 298 yılının kış ayında Sezar Galerius komutasındaki Roma ordusu Sasanilerle savaşmak için Antakya'dan hareket etti. Roma ordusu Sasani ordusunu yendi. Sezar Galerius savaşın sonra Antakya'ya geldi ve bu zaferi Antakya'da İmparator Diokletian ile birlikte kutladılar. Doğu sınırında Sasani tehlikesi ortadan kalkana kadar İmparator Diokletian, M.S. 299 yılının kış ayını Antakya'da geçirdi. İmparator Diokletian, Antakya'nın askeri, ekonomik ve siyasi açıdan bölgenin en önemli şehirlerinden biri olmasından dolayı M.S. 300 yılında Antakya'yı doğu bölgesinin yönetim merkezi yaptı (Downey, 1961:318).

Bizans İmparatoru Konstantin Döneminde Antakya

İmparator Diokletian ve Maximianus Herkulus, ilerleyen yaşlarından dolayı M.S. 303 yılında İmparatorluğun doğusunun yönetimini Maximianus Galerius batısının yönetimini ise Konstantius'a bıraktılar. (Theophanes, 1997: 16)Roma İmparatorluğunun batısını yöneten Konstantius, M.S. 306 yılında öldü ve yerine oğlu Konstantine Augustus oldu. Konstantius'un ölümünden sonra Maximianus Galerius İmparatorluğu tek başına yönetmeye başladı. Bu yılda ayrıca Maximianus Galerius'un oğlu Maximinus ile Maximianus Herkulus'un oğlu Maxentius Sezarlığa yükseldiler. İmparator Maximianus Galerius ve iki Sezar Maximinus ile Maxentius, M.S.306 yılında Hıristiyanlara karşı büyük zulm yaptılar. Hıristiyanlığın en eski şehri olan Antakya bu zulümden çok zarar gördü. İmparator Maximianus Galerius'in başlattığı bu zulüm M.S. 310 yılına kadar devam etti. İmparator Maximianus Galerius, 5 Mayıs 311 tarihinde Serdika'da öldüğü zaman Konstantine imparator

olmak için Licinius ile anlaştı. (Eusebius,1965: 274) Maximinus, M.S. 312 yılının ilkbaharında imparatorluğun kültürünü ve Pagan kültürlerini ön plana çıkarmak için Antakya'ya geldi (Theophanes, 1997: 16).

Antakya'da Maximinus'un politikasını destekleyen Antakya şehrinin yöneticilerinden Theoteknus, Antakya'da Hıristiyanlara karşı zulüm yapmaya başladı. Maximinus bundan dolayı Theoteknus'u Antakya valisi olarak atadı. Theoteknus, şehir merkezine Zeus heykelini diktirdi ve Zeus'a kurban adamayanların şehirden sürüleceğini söyledi. Theoteknus'un şehirde Hıristiyanlara karşı baskısı arttı. Theoteknus'un bu politikasını Maximinus'da onaylıyordu (Eusebius,1965: 284). Konstantine, Milvian köprüsü dolaylarında 27 Ekim 312 tarihinde Maxentius'un ordusunu yenerek Maxentius'u öldürdü. Bu olaydan sonra Konstantine ve Licinius'un İmparatorluk mücadelesinde tek rakibi kalıyordu. Konstantine imparatorluğun batısına hâkim olduğu sırada imparatorluğun doğusunda büyük bir orduya sahip Maximinus bulunmaktaydı. Konstantin, Maximinus'a Hıristiyanlara zulüm yapmaması şartıyla barış teklif etti. Maximinus bu barışı şiddetle reddetti. Böylece Konstantin ve Licinius Maximinus'a karşı savaş hazırlığına başladılar (Vasiliev, 1943:52). Maximinus muhtemelki Antakya'dan 70.000 kişilik ordusuyla Avrupa'yı işgal etmek için yola çıktı. Licinius, az bir orduyla Maximinus'un ordusunu karşıladı. Maximinus'un ordusu yorgun olduğundan savaş Licinius'un galibiyetiyle sonuçlandı. Licinius, Maximinus'u takip ederek İzmit'e kadar geldi. Licinius, İzmit'te bütün halka ibadet etme özgürlüğü verdi. Maximinus, Tarsus'a doğru kaçtı. Maximinus'u takip eden Licinius, Tarsus'ta 313 yılında Maximinus'u, hanımı Valeria'yı ve oğullarını yakaladı. Onları Antakya'ya götürerek orada öldürdü. Licinius, Antakya'ya geldiği zaman Antakya Valisi Theoteknus idi. Theoteknus, hem Maximinus'a yakınlığı ile biliniyordu hem de Maximinus'a iyi görünmek için Antakya'da Hıristiyanlara çok zulüm yapmasıyla tanınıyordu. Licinius, Antakya'ya geldikten sonra Theoteknus'u yakalattı ve sonrada öldürttü.

Licinius ve Konstantin İmparatorluğun yegâne yöneticileri olarak kaldılar. Doğunun kontrolü Licinius'a aitti. Licinius ve Konstantin, her ikisi bu şekilde 6 yıl boyunca imparatorluğu birlikte yönettiler. Altı yılın sonunda Licinius, Hıristiyanlara fazla tolerans verildiğini düşündü. Hıristiyanlara karşı politikasını değiştirerek Hıristiyanları saraydan ve resmi dairelerden kovdu. Konstantin, Licinius'un bu politikasını onaylamadı ve bir bahane bularak Licinius'a savaş açtı. Konstantin, M.S. 324 yılında Chrypolis savaşında Licinius'u yendi ve öldürdü. Böylece Roma İmparatorluğu'nun tek yöneticisi Konstantin oldu. Licinius'un ölümünden sonra Antakya'da Hıristiyanlar daha rahat ettiler. Daha önce yıkılmış olan " Eski Kilise " tekrar inşa edildi. M.S. 324 yılında tek başına imparator olan Konstantinin 13 yıllık imparatorluk dönemi, dünya ve Roma tarihinin dönüm noktalarından biridir (Downey, 1961:336).

Konstantin'in imparatorlukta bıraktığı en belirgin özellikler Hıristiyan kilisesinin seviyesinin yükselmesi ve İstanbul'un İmparatorluğun yeni başkenti olmasıydı. Bu belirgin özelliklerin yanında Konstantin, Diokletian döneminde başlayan askeri ve yönetime ait reformları devam ettirdi. (Vasiliev, 1943:71) İmparatorlukta yapılan bu reformların etkisini Antakya tarihinde de görmekteyiz. Konstantin ve Licinius'un birlikte ilan ettikleri "Milano Emirnamesi" imparatorluğun genelinde birliği ve dini hoşgörüyü sağlaması açısından önemlidir. Konstantin tek başına imparator olduğunda en büyük hedefi, imparatorluk geneline yayılmış iç huzursuzluklara bir son vererek, imparatorlukta siyasi ve dini birliği sağlamaktır. Konstantin'in bu politikası Hıristiyanlara özgürlüklerini ve dinlerini rahatça yaşayabilme imkanı vermiştir. İmparatorluk genelindeki bu özgürlük ortamı Antakya'ya da yansdı. Antakya'da Hıristiyanlara karşı yıllarca devam eden baskı ve zulüm bu dönemde son bulmuştur (Barrow, 1965:167).

Konstantin döneminde imparatorluğun genelinde olduğu gibi Antakya'daki Hıristiyanlar da zulüm ve baskılardan kurtulmuşlardır. Fakat bu sefer de dini münakaşalar dönemi başlamıştır. Konstantin zamanında Antakya'da Hıristiyan topluluğun tarihi, Hz.İsa'nın ilahi doğası üzerine Aryanizm tartışmasıyla ilgilidir. Bu tartışma imparatorluğun doğu bölgesindeki kiliseleri iki kampa ayırdı, ayrıca bu tartışma Konstantin ve oğlu Kontantinus döneminde Antakya kilise tarihinde çok önemli bir rol oynadı. Bu dönemde Hz. İsa'nın ilahi doğası üzerine yapılan tartışmalar imparatorluğun geneline yayıldı ve kargaşalıklar başladı. Konstantin, bu dini tartışmalara son vermek ve imparatorlukta sükuneti sağlamak için 325 yılında İznik'de "İlk Ekümenik Konsil"i topladı (Ostrogorsky, 1981:44).

Konsil, dini konularda ihtilafları görüştüktan sonra, imparatorun isteği doğrultusunda kilisenin organizasyonunu ele aldı. Bu konuda, ülke idaresinde kabul edilmiş olan eyalet sistemi örnek alındı. Öncelikle Hıristiyan âlemindeki ilk kiliseler olan Kudüs, Antakya, İskenderiye ve Roma kiliseleri tespit edildi. Bunlar "Apostolik kökenli Ökümenik Patriklikler" olarak kabul edildiler. Antakya Patrikliğine; Suriye, Anadolu ve Doğu, İskenderiye Patrikliğine; Birleşik eyaletler tabir edilen Kuzey Afrika kiliseleri, Roma Patrikliğine; İtalya çevresi ve Avrupa kiliseleri bağlandılar. Bu konsilde kiliselerin organizasyonunun yanında bir diğer toplanma sebebi, dini münakaşalara son vermektir. Fakat bu konsilde Konstantin'in istediği sonuca ulaşamadı (Dvornik, 1990:7).

İmparator Konstantin'in son yıllarında imparatorluğun doğu sınırında Sasani tehlikesi belirmeye başladı. İmparator Konstantin beklenen Sasani savaşı için Antakya'yı askeri merkez olarak kullandı Sasaniler, M.S.334 yılında Bizans'ın doğu bölgesine saldırdılar. Roma ordusu Sasani tehlikesi için daha önceden hazırlığını yapmıştı ve savaş için hazır durumdaydı. Konstantin, doğu bölgesinin tekrar alınması için yeğeni Hannibalianus'u Sasani ordusu ile savaşmak üzere görevlendirdi.

Konstantin bu sırada İzmit'de idi. Konstantin hastalandı ve 22 Mayıs M.S.337 tarihinde İzmit'te öldü (Downey, 1961:335).

İmparator Konstantin, M.S.337 yılında ölmeden önce imparatorluğu iki oğlu arasında paylaşmıştı. Konstantin'in iki oğlu arasındaki inanç sorunu yüzünden imparatorluğun iki yarısında farklılık mevcuttu. İmparatorluğun doğu yarısında hüküm süren Kontantinus aryanizm görüşünü kabul ederken, batıda hüküm sürmekte olup çok erken öldürülen genç Konstans ise İznik inancını destekliyordu. İmparator Kontantinus'un kardeşi Konstans, komutanı Magnus Magnentius tarafından M.S.350 yılında öldürüldü. Magnus Magnentius imparatorluğun batı tarafında kendisini imparator ilan etti. Bu olaydan sonra Antakya'da bulunan İmparator Kontantinus Sasanilerle barış antlaşması yaptı ve sonra 15 Mart M.S.351 tarihinde doğunun yönetimini yeğeni Sezar Gallus'a bırakarak Roma'ya doğru hareket etti. Roma'ya gelen İmparator Kontantinus, Magnus Magnentius'u yakalattı ve öldürttü. Böylece İmparator Kontantinus batıya da hakim oldu. Doğu imparatorunun zaferi devletin doğu yarısının önemini yeniden belirtmişti. Babasını örnek alan Kontantinus İstanbul'un Roma ile kanunlar bakımından eşitliğini sağlamaya gayret etti ki, bu fiilen, eski ve yarı putperest Roma'nın yeni Hıristiyan başşehir tarafından geriye itilmesi anlamına geliyordu (Ostrogorsky, 1981: 45).

İmparator Kontantinus, Magnentius isyanını bastırmak için Antakya'dan Roma'ya gittiği zaman M.S.351 tarihinde doğunun yönetimini yeğeni Gallus'a bıraktı. Dindar Hıristiyan olarak bilinen Sezar Gallus Antakya'da dört yıl kalarak doğuyu buradan yönetti (Grant, 1998:125).

M.S. 354 yılında Sezar Gallus döneminde Roma ordusu Batıda İzavriyalılarla savaşırken Sasaniler bunu fırsat bilip Mezopotamya bölgesine saldırdılar. İmparatorluğun sınırında bulunan Roma birlikleri, Sasani saldırısını durdurdu. Sasani saldırısını haber alan Sezar Gallus, Antakya'dan büyük bir orduyla doğu sınırına doğru hareket etti. Sezar Gallus sınırda bulunan birliklerle birlikte Sasaniler'e saldırdı ve Sasaniler bu savaşta yenildiler. Böylece Sezar Gallus, doğu sınırının güvenliğini sağladıktan sonra Antakya'ya geldi. Roma ordusunun Antakya'ya gelmesiyle şehrin nüfusu çok arttı aynı zamanda bu yılda kötü hava koşulları sebebiyle Antakya'da yiyecek sıkıntısı da çekiliyordu, halk bu durumu Sezar Gallus'a bildirdi. Roma ordusunun da Antakya'ya gelmesiyle şehirde yiyecek sıkıntısı ve fiyatlar daha fazla artmıştı. Bunun üzerine Sezar Gallus, senatoyu toplayarak fiyatlarının düşürülmesini istedi. Senato üyeleri, yiyecek olmamasından dolayı fiyatların yüksek olduğunu ve fiyatları indirmenin bir işe yaramayacağını Sezar Gallus'a bildirdiler (Marcellinus, 1935: 35).

Antakya halkı, bu dönemde ciddi bir ekonomik sıkıntı içinde idi. Bu yüzden halk Sezar Gallus'a karşı öfkeli idi. Sezar Gallus ise bu ekonomik sıkıntının sebebi olarak senatörleri suçlayarak birkaç senatörü hapse attırdı. Bu olaydan sonra diğer senatörler halkı Sezar Gallus'a karşı gizlice kışkırtmaya başladılar. Zaten öfkeli olan

halk ayaklandı ve Sezar Gallus'u öldürdü. Roma'da bulunan İmparator Kontantinus, bu olayı öğrenir öğrenmez Roma'dan Antakya'ya doğru yola çıktı. Antakya'ya ulaşan imparator ilk iş olarak Sezar Gallus'un ölümünden sorumlu olanları tespit ettirdi. İmparator, tespit edilen suçlularla birlikte halkı kıskırtan senatörleri de mahkeme de yargılatı. Bu mahkeme sonunda Sezar Gallus'un ölümünden sorumlu senatörler ve suçlular idam edildi. İmparator Kontantinus, Antakya'da suçluları cezalandırdıktan sonra M.S.355 yılında Germen Kabileleri ile savaşmak için Antakya'dan batıya doğru hareket etti. (Marcellinus, 1935:113) Sasaniler, M.S.360 yılında tekrar Mezopotamya bölgesine saldırdılar. Bunun üzerine İmparator Kontantinus Roma'dan ayrılarak doğuya geldi. İmparator Kontantinus Fırat'ı geçti fakat kendisi Edessa (Urfa)'da kalarak Dicle'ye doğru güçlü bir kıta gönderdi. Aylarca bekledikten sonra, Sasaniler'in M.S. 361 yılında savaşmaktan vazgeçtiklerini öğrenince İmparator Kontantinus ordusuyla Antakya'ya geldi.

Roma'dan Sasani savaşı için doğuya gelen İmparator Kontantinus yerine yeğeni Julianus'u batıyı kontrol etmesi için Sezar olarak bıraktı. Sezar Julianus'un, batıda barbarlara karşı zafer kazanmasından ve başarılı yönetiminden dolayı, halk ve ordu tarafından imparator olması isteniyordu. Bu sebepten Sezar Julianus, büyük bir orduyla imparator olmak için İstanbul'a doğru yola çıktı. Bu sırada Antakya'da bulunan İmparator Kontantinus, Sezar Julianus'un imparator olmak için İstanbul'a doğru gittiği haberini alır almaz O'da Sezar Julianus'u karşılamak için Antakya'dan yola çıktı. Fakat İmparator Kontantinus yolda 3 Kasım M.S.361 tarihinde İzmit'de hastalanarak öldü. (Downey, 1961:368)Sezar Julianus, İstanbul'a ulaşınca ilk iş olarak İmparator Kontantinus'un cesedini İstanbul'a getirtti. İmparator Kontantinus, kendisinin yaptırdığı Havariler kilisesi olarak bilinen yapı kompleksindeki yuvarlak planlı kilise-mezara gömüldü. Bu olaydan sonra Sezar Julianus, M.S. 361 yılının Aralık ayında imparator ilan edildi.

Julianus, İmparator olduktan sonra M.S. 362 yılının Haziran ayında Antakya'ya geldi. İmparator Julianus'un Antakya'ya gelmesindeki amaç Antakya'nın Antikçağ'da Paganizm'in merkezi olmasıydı. İmparator Julianus Antakya'da Paganizm'i tekrar canlandırmayı ve buradan imparatorluğa yaymayı düşünüyordu. Fakat İmparator Julianus, Antakya halkından umduğu desteği göremedi. İmparator Julianus Antakya'da tekrar Paganizmi canlandıramayacağını anladı ve 5 Mart 362 tarihinde Sasani savaşı hazırlıklarını tamamlayarak Antakya'dan bir daha dönmek üzere ayrıldı. İmparator Julianus Antakya'dan ayrıldıktan sonra, Antakya'yı yönetmek için Pagan inanişına sahip bir vali atadı. İmparator Julianus Haziran ayında Sasani savaşında öldürüldü. Julianus'ın ölümü Konstantin hanedanlığının da sonu oldu.

İmparator Julianus'un ölüm haberi Antakya'ya ulaşınca buradaki Hıristiyanlar bu haberi sevinç ile karşıladılar (Baydur, 1999:65). İmparator Julianus'un Sasani savaşı sırasında öldürülmesinden sonra, varisi olmamasından dolayı, imparatorun kim olacağı sorunu belirdi. Savaş sırasında başsız kalan ordu, kendi içinde Hıristiyan

komutan Jovian'ı imparator seçerek imparatorluk sorununu çözdü. Yeni imparator Jovian, Sasanilerle Roma için hiç de uygun olmayan koşullarda barış yaptı. (Grant, 1998:126) İmparator Jovian ordudan ayrı olarak 22 Ekim M.S. 363 tarihinde Antakya'ya geldi. Antakya halkı da İmparator Jovian'ın taviz vererek Sasanilerle antlaşma yapmasını ve ordudan ayrı olarak Antakya'ya gelmesini tasvip etmedi. Antakya halkı, Hipodromda İmparator Jovian'a hakaret edip onunla alay ettiler. İmparator Jovian bu olaylar üzerine Antakya'dan İstanbul'a doğru yola çıktı. Fakat yolda Kasım ayında öldü (Downey, 1961: 398).

I. Valentian İmparator Jovian'ın ölümünden sonra M.S. 364 yılının Ağustos ayında İmparator oldu. I.Valentinian, Julianus döneminde Antakya'da Hıristiyan komutan olarak bulunmuştu. I.Valentinian, daha eğitilmiş olan kardeşi Valens'i imparatorluğa ortak etti, fakat dini bakımdan birbirine zıt yönleri temsil etmekte idiler. Batıyı idare eden I. Valentinian, İznik iman formülünün taraftarıydı. Doğuya hükmeden Valens ise ariani görüşü savunuyordu. Böylece inanç ayrılığında doğu ile batı arasındaki farklılık yeniden ortaya çıkmış oluyordu (Ostrogorsky, 1981: 47).

İmparator Valens, M.S. 378 yılında Antakya'ya geldi. Gotlar ile Thrace bölgesinde savaşmak için Antakya'dan ayrıldığı zaman İstanbul'a kısa bir ziyaret yaptı. İmparator Valens, bu kısa ziyaretten sonra M.S. 378 yılında Adrianople savaşında öldürüldü (Grant, 1998: 127). 9 Ağustos M.S.378 tarihinde Valens, Adrianople savaşında öldürüldüğü zaman I.Valentinian'ın oğlu Gratianus imparator oldu. Gratianus, İspanya'dan Hıristiyan bir aileden gelen I.Theodosius'u imparatorluğun ortağı yaptı. Çünkü I.Theodosius, Valens'in öldürülmesinden sonra Gratianus'u imparator yapmıştı. Bu sırada Maximus adlı biri imparator Gratianus'u Roma'da haince öldürdü. İmparator Gratianus'un öldürülmesinden sonra, Gratianus'un küçük kardeşi Valentinianus imparator oldu. İmparator Valentinianus, batının hâkimiyetini alırken I.Theodosius'da tek başına doğunun hâkimi oldu. Böylece doğunun hâkimi olan I.Theodosius (M.S.379-395) dönemi başladı (Abu'l Farac, 1999: 140).

I.Theodosius'un döneminin başlangıcı imparatorluk için hiç de kolay olmadı. İmparator I.Theodosius'un Anadolu'da barbar saldırılarına karşı acilen önlem alması gerekiyordu. Bu yüzden İmparator I.Theodosius'un büyük ve güçlü bir orduya ihtiyacı vardı. Fakat hazinede bu orduyu oluşturacak yeterli derecede para yoktu. Bu sebepten İmparator I.Theodosius vergi memurlarını görevlendirerek halktan vergi toplattı. Zaten halk, barbar saldırılarından fakir düşmüş ve sıkıntı içindeydi. Buna ek olarak Antakya'da M.S.381-382 kötü hava koşulları sebebiyle kıtlık başladı ve buğday sıkıntısı vardı. Halk ise bu dönemde ağır vergilerden dolayı çok fakirleşmişti. Bu yüzden şehrin valisine giderek bu durumu şikâyet ettiler. Vali, halkın şikâyetlerine çözüm bulamayınca halk, hükümet konağının önünde toplanıp konağa girerek valiyi öldürdüler. Antakya halkı bu ağır vergileri vermeyeceklerini söyleyerek şehirde büyük bir isyan başlattı. Halk yıllardan beri senatörlerin lüks yaşamlarına duyduğu öfke

nedeniyle senatörlerin lüks villalarını yağmalayarak yıktılar. Bu isyan o kadar büyüdü ki imparatorluk hükümetine karşı isyan durumuna geldi. Antakya halkı meydanda bulunan imparatorluğu simgeleyen heykelleri ve kraliçe Flakida'nın heykelini parçaladı. Kraliçenin heykeli yıkılırken tesadüf olarak İstanbul'da yaşayan Kraliçe Flakida aynı anda öldü. İmparator I.Theodosius Antakya'daki olaylardan haberdar olunca İstanbul'dan ayaklanmayı bastırmak üzere büyük bir ordu gönderdi. Ayaklanmayı bastıran bu ordu şehirde müthiş bir katliam yaptı. Ayaklanmanın elebaşları yakalanıp öldürüldü, şehirden birçok kişi dağlara ve diğer şehirlere kaçtılar. Şehirde büyük bir kaos yaşanıyordu.

John Krisistom ve diğer din adamları halkı sakinleştirerek manevi açıdan onlara yardım ediyorlardı. Antakya'daki bu isyan sebebiyle imparator şehir halkını cezalandırdı. Bu ceza 200 yıl önce Septimus Severus'tan sonra ilk kez uygulanıyordu. Şehirdeki hipodrom, tiyatrolar ve hamamlar kapatıldı. M.S. 387 yılındaki bu ayaklanma Antakya tarihine "Büyük İsyan" olarak geçti. (Liebeschuetz, 1972: 105) Bu ayaklanmayı ordunun çok kanlı bir şekilde bastırmasından dolayı ihtiyar bir adam Macedonius, İmparator I. Theodosius'a sitem dolu şöyle bir mektup gönderdi: "Bir adama benzemek üzere tunçtan yapılan bir heykel uğruna, Allah'ın kendi sureti üzerine yarattığı insanları mahvettin. Tunçtan heykeller yapmak bizim için çok kolaydır. Fakat mahvetmiş olduğun insanların bir tek kılını bile yaratmaya muktedir değilsin" İmparator I.Theodosius bu ihtiyar adamın sözlerinden müteessir oldu ve halka taziye mektubu gönderdi (Abu'l Farac, 1999: 141).

İznik iman formülünün ateşli bir taraftarı olan I.Theodosius, Ortodoks inancını bütün kudreti ile takviye ederek gerek putperestliği ve gerekse ayrı itikatta olan Hıristiyan mezheplerini acımasız takibata uğrattı. Ancak onun hükümeti devresinde, devletin Hıristiyanlaşması oluşumu tamamlanmıştır. Ortodoks Hıristiyanlık devletin resmi dini olarak tek başına kaldı, bütün diğer dinlerin ve inançların yaşama hakları ellerinden alındı. Doğru inanç (ortodoksluk)'ın zaferini, İznik kararlarını tasdik ve itmam ederek Hıristiyan inanç formülüne kesin ve en son şeklini veren İstanbul Ekümenik konsili 381 yılında kabul edildi. Bu konsilde başkent Kilisesinin konumu yeniden düzenlenmeye çalışıldığından Papalıkla, Bizans Kilisesi karşı karşıya geldi. İki kilise arasındaki münasebetler 381 yılından başlayarak olumsuz anlamda çatışmalara sebep oldu. İmparator I.Theodosius'un gerek protokol zarureti açısından ve gerekse imparatorluk topraklarındaki dini politikayı belirleme açısından, başkent kilisesinin patriklik statüsüne çıkarılmasını zaruri görüyordu. İstanbul Ekümenik konsilinde imparatorun bizzat verdiği bir önergeyle, İstanbul Piskoposluğu Patriklik statüsüne kavuşturuldu. Tüm Trakya bölgesi idari yönden İstanbul kilisesine bağlandı. Kutsal kilise kanunlarına aykırı bu tasarrufu Roma hiçbir zaman kabul etmedi. I.Theodosius'un bu ön tedbirleri ülkede dini birliği sağlamaktan uzaktı. O'da başvurduğu yöntemlerle bu birliği temin edemeyeceğini anladı. Bu dönemde imparatorlukta etkisini gösteren Hıristiyanlığın gelişmesi ve İstanbul konsilinin sonuçları Antakya'yı da etkiledi (Ostrogorsky, 1981: 49).

Kaynakça

- Abu'l Farac, (1999). *Gregory, Abu'l Farac Tarihi* (Çev.Ömer Rıza Doğrul) T.T.K Basımevi, Ankara:
- Akşit, O.(1985). *Roma İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Marcellinus A. M. (1935). *Res Gestae; text, Commentary and with an English translation* by John C. Rolfe , III Vol. , Harvard University Press
- Atiya, S. A.(1968). *A History of Eastern Christianity*, London: Butler and Tanner Ltd.
- Barrow, R.H.(1985). *Romalılar* (Çev.E. Gürol), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Baydur, N. (1999). *İmparator Julianus*, Arkeoloji ve sanat Yay., İstanbul,
- Bickerman, E. (1983). *The Cambridge History of Iran; The Seleucid Period*, Ed. Ehsan Yarshaster, 3.Vol. Cambridge Univ. Pres.
- Bosch, C. (1983). *Roma Târihinin Ana Hatları* (Çev. Sabahat Atlan), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Burkitt, F. C. (1904). *Early Eastern Christianity: St.Margaret's lectures on the Syriac-Speaking Church*, London, John Murray.
- Corvin, V. (1960). *St. İgnatus and Christianity in Antioch*, Yale Univ. Pres.
- Demircioğlu, H. (1998). *Roma Târihi*, I.Cilt, Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Downey, G. (1961). *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arap Conquest*, , New Jersey: Princeton University Pres.
- Dvornik, F. (1990). *Konsiller Tarihi, İznik'ten II. Vatikana* (çev.Mehmet Aydın), Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Eusebius, (1965). *The History of the Church from Christ to Constantine* (Translated by G.A. Williamson), London: Penguin books Ltd.
- Fortescue, A. (1908). *The Ortodoks Eastern Church*,London (Catholic Truth Society).
- Freen, W.H.C. (1979). *The Rise of the Monophysite Movement;Chapters in the History of the Church in the fifth and sixth Centuries*, Cambridge: Univ. Pres.
- Garsoian, N. (1983). *The Cambridge History of Iran; Byzantium and Sasanians*, Ed.Ehsan Yarshater, Vol.3. Cambridge Univ. Press.
- Grant, M. (1998). *From Rome to Byzantium*, New York.
- Haddad,G. (1949). *Aspect of Social life in Antioch in Hellenistic-Roman Period*, Chicago.
- Hitti, K. P. (1980). *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi* (Çev. Salih Tuğ), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- İgnatus, Y. (1957). *Târihu'l Kenise* , I. Cilt. Beyrut.

Gürhan BAHADIR

Bilhmeyer K. – Tuchle H. (1972). *I. ve IV. Yüzyıllarda Hıristiyanlık*, (Çev. A. Güral), İstanbul.

Levtchenko, M.V. (1979). *Bizans Tarihi* (Çev. E. Berktaş) I. Basım, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Liebeschuetz, J.H.W.G. (1972). *Antioch; City and Imperial Administration in the later Roman Empire*, Oxford.

Mansel, Arif M. (2004). *Ege ve Yunan Târîhi*,. Ankara: T.T.K. Yayınları.

Norwich, J. J. (1990). *Byzantium; The Early Centuries* , London: Penguin boks Ltd.

Ostrogorsky, G. (1981). *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret İşıltan), Ankara: T.T.K. Yayınları.

Theophanes. (1997). *The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History, A.D. 284-813*, translated by Cyril Mango and Roger Scott, Oxford University Press.

Vasiliev, A. A. (1943). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. A. Müfid Mansel),Ankara: Maarif Matbaa.

Wallace-Hadrill, D. S. (1982). *Christian Antioch: A Study of Early Christian thought in the East*, Cambridge Univ. Pres.